

«Άγνωστοι Έλληνες του Επαναστατικού Αγώνα: Η προσφορά τους μέσα από τα αρχεία του ΕΛΙΑ- ΜΙΕΤ»

Αννα Κωνσταντινίδου

Πρόλογος: Το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, πιο γνωστό στο ευρύ κοινό ως ΕΛΙΑ- ΜΙΕΤ, και η Ελληνική Ιστορική και Εθνογραφική Εταιρεία Ελλάδας είναι δύο από τους βιβλιογραφικούς χώρους έρευνας, όπου φυλάσσονται φάκελοι, οι οποίοι διαθέτουν πολύ σημαντικό υλικό για την Επανάσταση του 1821. Η θεματική *«Άγνωστοι Έλληνες του Επαναστατικού Αγώνα: Η προσφορά τους μέσα από τα αρχεία του ΕΛΙΑ- ΜΙΕΤ»* αξιώνει να αναδείξει τη συμβολή και τη συμμετοχή στον εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα «άγνωστων» Ελλήνων στο ευρύ κοινό. Το συγκεκριμένο θέμα έχει επιλεγεί για ανάλυση, μια και είναι ευρέως γνωστή μόνο η προσφορά στην Επανάσταση «φατριών», όπως είναι των Κολοκοτρωναίων, Μαυρομιχαλαίων, Μπότσαρη και άλλων επιφανών αγωνιστών. Όπως είναι γνωστό, οι συγκεκριμένοι Έλληνες εκτός από την στρατιωτική συμβολή τους για την απελευθέρωση της Ελλάδας βοήθησαν κατά τα μετεπαναστατικά χρόνια και στη διαμόρφωση πτυχών της ελληνικής, πολιτειακής ζωής. Ωστόσο, υπάρχουν οικογένειες που ενώ συνέβαλαν καθοριστικά στον Αγώνα της Ελευθερίας, παρόλα αυτά η συμμετοχή τους δεν είναι γνωστή, παρά μόνο ενδεχομένως στους ιστορικούς ερευνητές.

Μία ερμηνεία που μπορεί να δοθεί, είναι ότι οι περισσότερες από αυτές τις οικογένειες είτε ένωσαν τις ένοπλες ομάδες που διατηρούσαν με αυτές των ήδη γνωστών οπλαρχηγών είτε μετά την οργάνωση του Νέου Ελληνικού Κράτους δεν διεκδίκησαν καθοριστικό ρόλο στην πολιτική και πολιτειακή ζωή του νεότευκτου κράτους. Μία τρίτη παράμετρος που μπορεί να ληφθεί υπόψη, επεξηγώντας γιατί οι Έλληνες αυτοί έμειναν στο «παρασκήνιο της Νεοελληνικής Ιστορίας» είναι, ότι οι περισσότερες από αυτές τις οικογένειες –τουλάχιστον στα προεπαναστατικά και επαναστατικά χρόνια- δε διέθεταν έγγεια ιδιοκτησία, ένα μέσο που προσέδιδε δύναμη και κύρος σε μία φατρία, όπως αναφέρει ο Χρήστος Λούκος στο κείμενό του, *«Η ενσωμάτωση μίας παραδοσιακής αρχοντικής οικογένειας στο Νέο Ελληνικό Κράτος: Η περίπτωση των Μαυρομιχαλαίων»*.

Η συγκεκριμένη επιστημονική συμβολή στο ερευνητικό έργο έχει στόχο να γνωστοποιήσει, εκτός από τη συμβολή στον Επαναστατικό Αγώνα των «αγνώστων» Ελλήνων, την ενεργή συμμετοχή που αυτοί είχαν στην οργάνωση των κοινωνικών δομών του ελληνικού κράτους κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και μετά την ανακήρυξη της εθνικής αυτοδιάθεσης. Εκ προοιμίου, είναι σημαντικό να καταθέσουμε αυτό που εν πολλοίς εξηγεί, γιατί η μελέτη των συγκεκριμένων αρχείων θα συμβάλλει στην ιστορική, επιστημονική έρευνα: τα αποτελέσματα αυτής της συγγραφικής συμβολής στόχο έχουν να αναδείξουν κάτω από ποιο πλαίσιο λχ. λειτούργησε το φαινόμενο της δωρεάς- ευεργεσίας στον προεπαναστατικό και μετεπαναστατικό, ελλαδικό χώρο, όπως επίσης πώς ήταν διαμορφωμένες οι κοινωνικές δομές στην προεπαναστατική, ελληνική κοινωνία και κάτω από ποιο πρίσμα ο Καποδίστριας προσπάθησε να τις αναδιαρθρώσει. Παρενθετικά μπορεί να σημειωθεί, ότι οι περιστάσεις που διαμόρφωσαν την αστική τάξη των καποδιστριακών χρόνων φέρουν ως βασική παράμετρο, εκτός των άλλων, την ανάδυση των στοιχείων εκείνων της κοινωνίας που θα είχαν τη δυνατότητα να

προσφέρουν σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, χωρίς τη βοήθεια των ομογενών της Διασποράς. Η παράμετρος αυτή γίνεται εμφανής, εκτός από τα αρχεία των οικογενειών που θα παρουσιαστούν, στο άρθρο του Νίκου Σβορώνου, «*Οι συνέπειες της οικονομικής δραστηριότητας των Ελλήνων της Βαλκανικής Χερσονήσου στο δέκατο όγδοο αιώνα*». Ως φαίνεται, ο Καποδίστριας επιδίωξε να δομήσει μία αστική τάξη, μέλη της οποίας να μην θα ήταν κοτζαμπάσηδες και προεστοί, οι οποίοι όμως δεν στηρίχθηκαν –τουλάχιστον αρχικά- για να ανέλθουν στο τοπικό προσκήνιο στη μεγάλη, έγγεια ιδιοκτησία, αλλά ασκούσανε κοινωνικά επαγγέλματα κατά την προεπαναστατική περίοδο. Τα δημοσίευτα αρχεία που μελετήθηκαν, αφορούν τις οικογένειες Κάββα/ Δαμιανού και Παπατσώνη ή Παπατζώνη. Η δομή και διάρθρωση του κειμένου θα γίνει σε τρία μέρη: **Α' Μέρος**, στο οποίο θα αναφέρεται επιγραμματικά ο λόγος επιλογής των συγκεκριμένων οικογενειακών αρχείων και θα γίνει μία επιγραμματική περιγραφή τους, **Β' Μέρος**, στο οποίο θα αναλυθούν ξεχωριστά τα αρχεία των δύο οικογενειών, παρουσιάζοντας τις πτυχές της δράσης των μελών τους στην κοινωνία της Πελοποννήσου και την προσφορά τους στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια των προεπαναστατικών και μετεπαναστατικών χρόνων, **Γ' Μέρος**, στο οποίο με έναυσμα το ήδη -στις δύο προηγούμενες ενότητες- παρατιθέμενο αρχειακό υλικό από το ΕΛΙΑ- ΜΙΕΤ είναι ενδιαφέρον να εξεταστεί κάτω από ποιο πλαίσιο λειτούργησε το φαινόμενο της δωρεάς- ευεργεσίας στο προεπαναστατικό και μετεπαναστατικό ελλαδικό κατεστημένο, η δημιουργία «καπετανάτου» και πώς συντέλεσε στη διαμόρφωση μίας ανερχόμενης, αστικής τάξης στην ελληνική κοινωνία, οι πελατειακές σχέσεις στη βάση των κοινωνικών δομών μίας γεωγραφικής περιοχής και κάτω από ποιο πρίσμα κάποιες οικογένειες (φατρίες) άφησαν υστεροφημία στη Νεοελληνική Ιστορία, ενώ κάποιες άλλες, όπως η οικογένεια Κάββα και Παπατζώνη με την ίδια κοινωνική προσφορά, δεν είναι ιδιαίτερα γνωστές στην ελληνική ιστοριογραφία.

Α' Μέρος: Λόγοι επιλογής των συγκεκριμένων «άγνωστων» Ελλήνων-περιγραφή της συμβολής τους στην Ελληνική Επανάσταση: Η επιλογή των οικογενειών που θα αναλυθούν στο παρόν κείμενο έγινε στη βάση τεσσάρων βασικών παραμέτρων: α. έχει καταλογογραφηθεί και αρχειοθετηθεί εξολοκλήρου το αρχειακό υλικό που τις αφορά με αποτέλεσμα να υπάρχει άμεση πρόσβαση στους φακέλους για όποιον ενδιαφέρεται να το μελετήσει, β. τα μέλη των οικογενειών αυτών έχουν συνεχή παρουσία σε κρίσιμα γεγονότα του ελληνικού κράτους από την προεπαναστατική περίοδο μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι. (καθώς και χρονικά αργότερα), γ. συμμετείχαν ενεργά στην οργάνωση του τακτικού στρατού και του ελληνικού πολεμικού στόλου, δ. συμμετείχαν ενεργά στην οργάνωση των κοινωνικών δομών και πολιτικών αρχών τόσο προεπαναστατικά όσο και στα επαναστατικά και μετεπαναστατικά χρόνια ε. ήσαν ευεργέτες του Νέου Ελληνικού Κράτους, ενισχύοντας το οικονομικά μέσω χρηματικών δωρεών και προσφοράς πολεμικού εξοπλισμού, στ. καθώς είναι δύο οικογενειακά αρχεία που αφορούν την Πελοπόννησο της ίδιας χρονικής περιόδου αφενός μπορούμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα για την κοινωνία της περιοχής αφετέρου να μελετήσουμε το ρόλο της έγγειας ιδιοκτησίας στη διαμόρφωση των κοινωνικό και πολιτικών δομών κατά την προεπαναστατική και τη μετεπαναστατική περίοδο.

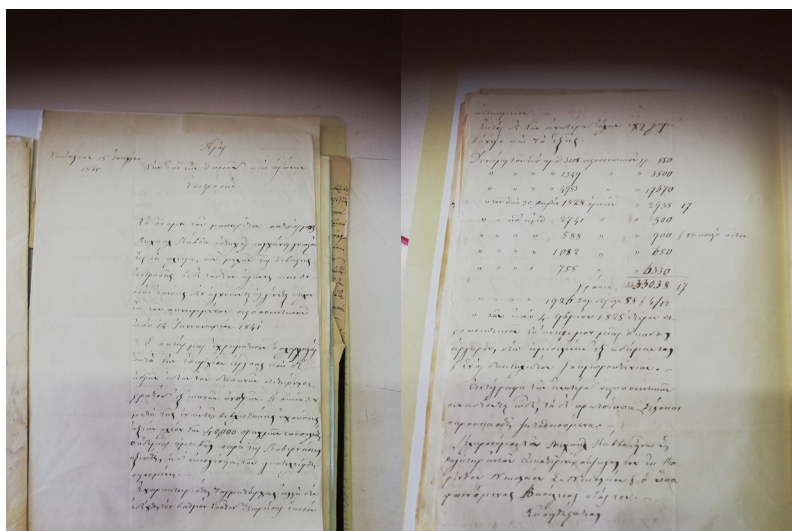
Οικογένεια Παπατσώνη ή Παπατζώνη (1797-1961): Το συγκεκριμένο αρχείο είναι ένα από τα μεγαλύτερα σε όγκο που φυλάσσεται στο ΕΛΙΑ-ΜΙΕΤ, αναδεικνύοντας τη διαχρονική πορεία της οικογένειας στην ελληνική κοινωνία. Αρχικά, η οικογένεια

συναντάται με το όνομα Παπατζώνη. Μέλη της οικογένειας, Παπατζώνη, ήταν προεστοί της επαρχίας Ανδρούσης, του νομού Μεσσηνίας. Τα πιο γνωστά μέλη της που είχαν λάβει ενεργό ρόλο στην Ελληνική Επανάσταση ήταν ο Δημήτριος (ο νεότερος), ο οποίος συμμετείχε στη μάχη του Βαλτετσίου, την πολιορκία της Τρίπολης και τη μάχη των Δερβενακίων. Το 1821, εξελέγη μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας, ενώ είχε φυλακιστεί με το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη στην Ύδρα. Ο αδερφός του, Ιωάννης είχε διατελέσει υπασπιστής του Όθωνα και είχε τιμηθεί για την προσφορά του στην πατρίδα. Αυτό που αξίζει αναφοράς είναι, ότι η προσφορά της οικογένειας δεν είχε σταματήσει με τη συμμετοχή της στον ένοπλο, εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, αλλά τα μέλη της, ως προύχοντες της Μεσσηνίας, είχαν διακριθεί για το ευεργετικό έργο στην περιοχή τους.

Οικογένειες Μιχαήλ/ Βασιλείου Κάββα και Ιωάννου/ Κωνσταντίνου Δαμιανού: Όπως πληροφορούμαστε από το ΕΛΙΑ- ΜΙΕΤ, το αρχείο προήλθε από την ενοποίηση των αρχειακών ενοτήτων που βρίσκονταν στο ίδρυμα με τους τίτλους: «*Αρχείο Ιωάννη Δαμιανού, ναυάρχου*», «*Αρχείο Οικογένειας Κάββα*» και «*Αρχείο Πολεμικού Ναυτικού 1916*». Η συγκεκριμένη ενοποίηση έγινε, καθώς κατά την επεξεργασία των αρχείων διαπιστώθηκε ότι περιέχουν κοινά έγγραφα, διότι υπήρχε συγγενικός δεσμός ανάμεσα στις δύο οικογένειες. Μελετώντας στη βάση του διαθέσιμου υλικού ως ενιαία την οικογένεια Κάββα/ Δαμιανού, το αρχείο διαθέτει έγγραφα από τα τέλη του 18^{ου} μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι., αναδεικνύοντας τη σημαντική και διαχρονική συμβολή της οικογένειας από τα επαναστατικά χρόνια μέχρι τους Βαλκανικούς Πολέμους και τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα μέλη της υπήρξαν αγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης στην περιοχή της Πελοποννήσου, αναλαμβάνοντας αξιώματα στη δημόσια και τη στρατιωτική διοίκηση κατά τη διάρκεια διακυβέρνησης του Όθωνα και αργότερα, κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Επιπλέον, τα μέλη της οικογένειας Κάββα- Δαμιανού βοήθησαν οικονομικά την Ελληνική Επανάσταση. Η οικονομική ενίσχυση στο ελληνικό Κράτος συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια της μετεπαναστατικής περιόδου. Η παρουσία της οικογένειας σε δημόσια αξιώματα και κυρίως στο στρατιωτικό θεσμό φθάνει μέχρι τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς μέλη της διέτελεσαν ανώτατοι αξιωματικοί του στρατού ξηράς, ναύαρχοι και επικεφαλής του Υπουργείου των Στρατιωτικών.

Β' Μέρος: Η προσφορά των δύο οικογενειών στον Αγώνα της Επανάστασης μέσα από τα Αρχεία το ΕΛΙΑ- ΜΙΕΤ: Η παρουσίαση θα στηριχθεί στο σχολιασμό εγγράφων που αφορούν τις δύο οικογένειες και συγχρόνως θα παρουσιάζονται οι συνθήκες που επικρατούσαν την περίοδο που αναφέρει το έγγραφο στον ελλαδικό χώρο. Αρχικά, θα παρουσιαστεί το υλικό που αφορά το Μιχαήλ Κάββα, γιατρός στο επάγγελμα (τέλη 18^{ου} αι.- 1865), γιος του Βασιλείου Κάββα (του πρεσβύτερου), οι ευεργεσίες και δωρεές του οποίου ξεκινούν κατά τη διάρκεια του Αγώνα της Επανάστασης και φθάνουν μέχρι το 1865, οπότε και κληροδότησε την κινητή και ακίνητη περιουσία του στο Ελληνικό Δημόσιο. Έπειτα θα ακολουθήσει η περιγραφή του οικογενειακού αρχείου, Παπατσώνη ή Παπατζώνη όπου θα παρατεθούν έγγραφα για το ρόλο της οικογένειας στην Πελοποννησιακή Γερουσία και τις δωρεές και ευεργεσίες της στην κοινωνία της Μεσσηνίας κατά τη διάρκεια της Επανάστασης

α. Οικογένεια Κάββα/ Δαμιανού:

Εικόνα Διαθήκης Μ. Κάββα

Το παρατιθέμενο αρχείο είναι η δωρεά της κινητής και ακίνητης περιουσίας του Μιχαήλ Κάββα στο ελληνικό κράτος, όπως μέσω της επιστολής διαβιβάστηκε από τους απογόνους του στην Επιτροπή Θυσιών και Αγώνων. Παρενθετικά, η Επιτροπή Θυσιών και Εκδουλεύσεων του Ιερού Αγώνος, όπως είναι το πλήρες όνομα, συστάθηκε το 1846, προκειμένου να αμειφθούν και να αποζημιωθούν οι αγωνιστές της Επανάστασης. Η Επιτροπή επανασυστάθηκε το 1865, με σκοπό να επανεξετάσει αιτήματα των αγωνιστών και των συγγενών τους, για να διορθωθούν παραλήψεις του παρελθόντος. Η επιστολή αναγράφει ημερομηνία 15 Ιουλίου 1865. Όπως διαβάζουμε στο κείμενο της διαθήκης- επιστολής ο Μιχαήλ Κάββας ήταν οπλαρχηγός στην επαρχία του Άργους, συντηρώντας με προσωπικές δαπάνες σώμα ενόπλων. Έλαβε από την Επιτροπή του Αγώνα το βαθμό του ταγματάρχη, τον οποίο, ωστόσο δεν αποδέχθηκε, καθώς θεωρούσε τον εαυτό του αντάρτη. Η έννοια του αντάρτη, όπως χρησιμοποιήθηκε από το Μιχαήλ Κάββα δεν έχει τις έννοιες του αρματολού και του κλέφτη.

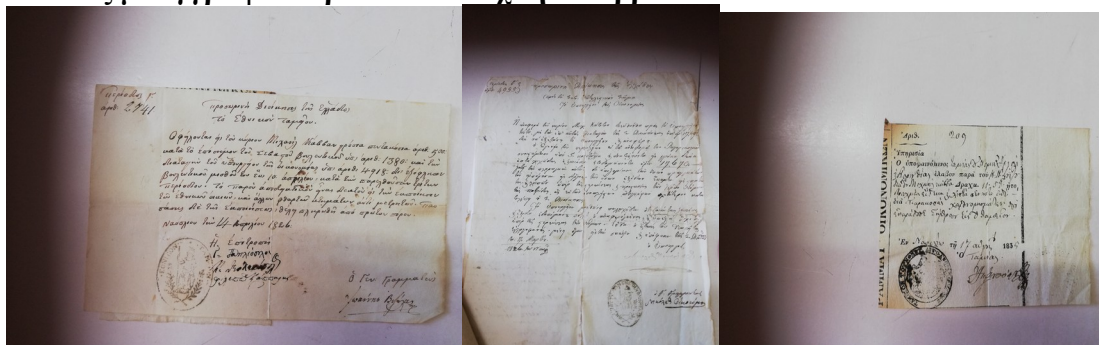
Όπως πληροφορούμαστε από τα αρχεία της εποχής όσο και από βιβλιογραφικές πηγές, οι κλέφτες προϋπήρχαν των αρματολών. Το όνομα τούς αποδόθηκε από την τουρκική αρχή.¹ Η κλεφτουριά οφείλει την οργάνωσή της στην απόγνωση των ελληνικών πληθυσμών, εξαιτίας των καταστροφών που είχε υποστεί η γη τους, δηλαδή οι αγροτικές εκτάσεις που καλλιεργούσαν, από τον οθωμανικό στρατό. Οργανώνοντας ένα είδος αντάρτικου στα βουνά, οι κλέφτες εξέλιξαν τις τεχνικές πολέμου, πολλές εκ των οποίων υιοθετήθηκαν από τον οργανωμένο ελληνικό στρατό στα μετεπαναστατικά χρόνια και τις ένοπλες συγκρούσεις των νεότερων χρόνων. Η τουρκική εξουσία για να αντιμετωπίσει τους κλέφτες οργάνωσε το σώμα των αρματολών, το οποίο σταδιακά –τον 18^ο αι.- ενσωματώθηκε με τις ομάδες των κλεφτών. Η οθωμανική αρχή αναγκάστηκε τότε, να οργανώσει την ομάδα των δερβεναγάδων, για να αντιμετωπίσει τους κλέφτες και τους αρματολούς. Η αναφορά στο σώμα των κλεφτών και αρματολών έγινε, ώστε να γίνει αντιληπτή, όπως παρακάτω θα περιγραφεί η διαφοροποίηση του αντάρτη- καπετάνιου, έτσι όπως ο Μιχαήλ Κάββας αυτοπροσδιόρισε την ιδιότητά του στη διαθήκη.

¹ Βλ. σχετ. Δημήτριος Γ. Καμπούρογλου, *Αρματολοί και κλέφτες (1453- 1821)*, Αθήνα: Διονύσιος Καραβίας, 2012, καθώς και στην Σύγχρονος Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη, (γ' έκδοσις), τ. 2^{ος}, σ. 473.

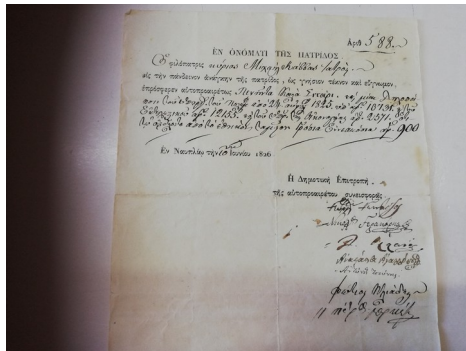
Έτσι λοιπόν, στη βάση του παρατιθέμενου αρχείου της διαθήκης, αναγράφεται ότι ο Μιχαήλ Κάββας ως καπετάνιος συντηρούσε με έξοδα δικά του ένοπλο σώμα ανδρών. Στη βάση των επιστημονικών γνώσεων που έχουμε για τον αγώνα της κλεφτουριάς, ως καπετανάτο ορίζεται αφενός το αξίωμα του καπετάνιου αφετέρου η *εδαφική περιοχή στην οποία εκτείνεται η δικαιοδοσία του καπετάνιου*. Όσον αφορά το αξίωμα, αυτό απαντάται τόσο στους αρχηγούς που συντηρούσαν ιδιωτικές, στρατιωτικές ομάδες όσο και στους αρματολούς και κλέφτες. Ιδιωτικό, στρατιωτικό σώμα είχε σχηματίσει ο Μιχαήλ Κάββας που δραστηριοποιούνταν στην περιοχή του Άργους. Οι καπεταναίοι που συντηρούσαν ιδιωτικούς στρατούς στην ύπαιθρο και τις επαρχίες, ήταν επιφορτισμένοι με τον έλεγχο μίας περιοχής και την προστασία της από τα τουρκικά στρατεύματα. Ο καπετάνιος που συγκέντρωνε τον περισσότερο πλούτο οριζόταν ως ο μπέης της περιοχής του, έχοντας αναπτύξει με τους υπόλοιπους καπεταναίους μία σχέση αλληλεγγύης και συνεργασίας που τις περισσότερες φορές ολοκληρωνόταν με τη δημιουργία συγγενικών δεσμών. Για το ρόλο του καπετάνιου υπάρχει η περιγραφή για τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη σε άρθρο του Χρήστου Λούκου, «*Η ενσωμάτωση μίας παραδοσιακής αρχοντικής οικογένειας στο νέο ελληνικό κράτος: η περίπτωση των Μαυρομιχαλαίων*». Η περιγραφή αυτή θα βοηθήσει, ώστε να κατανοήσουμε ευκολότερα, καθώς η οικογένεια του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη μάς είναι γνωστή, πώς λειτουργούσαν οι διάφοροι θεσμοί στο στρατιωτικό και κοινωνικό κατεστημένο της προεπαναστατικής περιόδου.

«Τα αξιώματα δεν πρόσφεραν μόνο μισθούς και κοινωνικό γόητρο, αλλά, κυρίως, επέτρεπαν στους Μαυρομιχαλαίους να διεκδικούν τα παραπάνω, ή και άλλα, οικονομικά οφέλη και να προστατεύουν τα συμφέροντά τους είτε από αντίπαλες φατρίες είτε από συγκεντρωτικές τάσεις της κεντρικής εξουσίας... Φαίνεται, ωστόσο, ότι τα διάφορα αυτά έσοδα δεν έφταναν για να καλύψουν τις προσωπικές και κοινωνικές ανάγκες της οικογένειας. Ήταν τα έκτακτα έξοδα των στρατιωτικών επιχειρήσεων: εξοπλισμός και διατροφή πολλών ανδρών... Μία άλλη κατηγορία εξόδων ανήκε στις «επιδεικτικές» ανάγκες που παρουσιάζονταν τώρα επικτακτικές, γιατί εκφράζονταν όχι στο στενό πλαίσιο της Μάνης, όπου η οικογένεια του Πετρόμπεη είχε ισχυρά ερείσματα, αλλά σε νέους χώρους και περιβάλλοντα (έδρα διοίκησης, εθνοσυνελεύσεις, στρατόπεδα), όπου οι συγκρίσεις ήταν συνεχείς. Η λαμπρή ενδυμασία, τα αστραφτερά και πλούσια όπλα, ήταν για τους Μαυρομιχαλαίους, όπως και για άλλους αρχηγούς, ουσιαστικά στοιχείο κοινωνικής υπεροχής».²

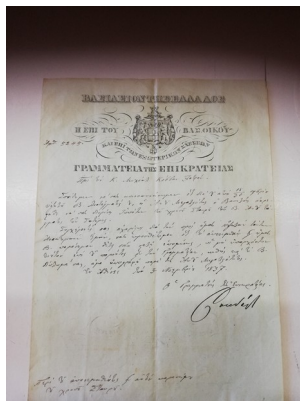
Εικόνες με έγγραφα δωρεών του Μιχαήλ Κάββα

² Χ. Λούκος, Η ενσωμάτωση μίας παραδοσιακής οικογένειας στο νέο ελληνικό κράτος: η περίπτωση των Μαυρομιχαλαίων, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18^{ος}- 20^{ος} αι.)*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991, σσ. 133-134.

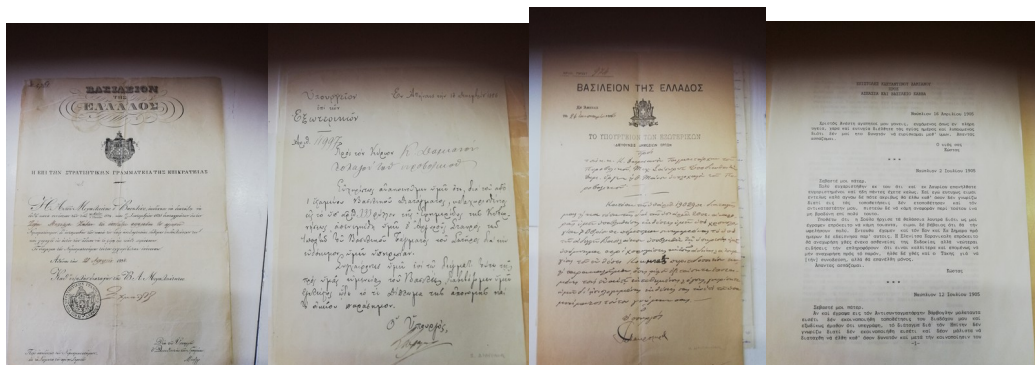
Ο Μιχαήλ Κάββας ήταν μία σημαντική προσωπικότητα στην περιοχή του Άργους. Ο ίδιος είχε γεννηθεί το 1783 στο Άργος και άσκησε το λειτούργημα του γιατρού, συμμετέχοντας παράλληλα με δικό του σώμα ενόπλων στον Εθνικοαπελευθερωτικό Αγώνα. Το 1823 έλαβε μέρος στη Β' Εθνοσυνέλευση. Οι ευεργεσίες της οικογένειας Κάββα και κυρίως του Μιχαήλ φαίνονται από μία σειρά ευχαριστήριων επιστολών από την Πολιτεία προς το πρόσωπό του, καθώς επίσης και από τις αποδείξεις των δωρεών προς το ελληνικό κράτος.

Εικ. Μία από τις ευχαριστήριες επιστολές

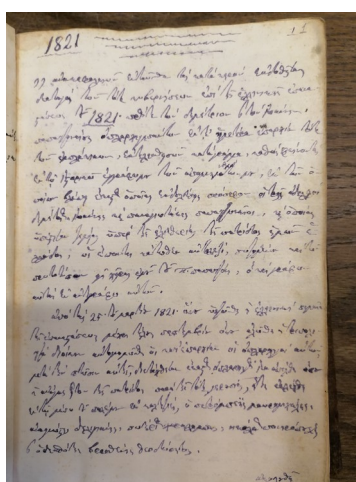
Όλα αυτά αποδεικνύουν, ότι ο Μιχαήλ Κάββας μέχρι το θάνατό του στήριζε τον ένοπλο απελευθερωτικό Αγώνα, παράλληλα δε ενίσχυσε τις δομές της νεότευκτης Πολιτείας. Ο Μιχαήλ Κάββας είχε αναλάβει τη μισθοδοσία υπαλλήλων της δημόσιας διοίκησης, συγχρόνως δε, κληροδότησε με τη διαθήκη του στο ελληνικό δημόσιο όλη την κινητή και ακίνητη περιουσία του.

Εικόνες για Βασίλειο Κάββα και σχέση με οικογένεια Λαμιανού: παρουσιάζονται οι δημόσιες θέσεις, οι τιμές και η συμβολή της οικογένειας Λαμιανού στον τακτικό στρατό

Ο γιος του Μιχαήλ Κάββα, Βασίλειος, γεννήθηκε το 1824 στο Άργος και πέθανε στην Αθήνα το 1915. Όπως βλέπουμε και στα αρχεία, είχε διατελέσει βασιλικός επίτροπος κατά την περίοδο διακυβέρνησης του Όθωνα. Ο Βασίλειος παντρεύτηκε τη χήρα του αξιωματικού του Πολεμικού Ναυτικού, Ιωάννη Δαμιανού. Ο Ιωάννης Δαμιανός και ο αδερφός του Κωνσταντίνος, οι οποίοι ήταν αξιωματικοί του Πολεμικού Ναυτικού και του πυροβολικού αντίστοιχα από την περίοδο διακυβέρνησης του Όθωνα και μετά, είχαν τιμηθεί για την προσφορά τους στην πατρίδα και συμμετείχαν ενεργά στην οργάνωση του Ελληνικού Στρατού. Οι γιοι του Ιωάννη, οι οποίοι υιοθετήθηκαν από το Βασίλειο Κάββα, συμμετείχαν σε όλους τους απελευθερωτικούς πολέμους των ελλαδικών περιοχών στις αρχές του 20^{ου} αι., λαμβάνοντας δημόσιες θέσεις στο ελληνικό στράτευμα.

β. Οικογένεια Παπατσώνη ή Παπατζώνη

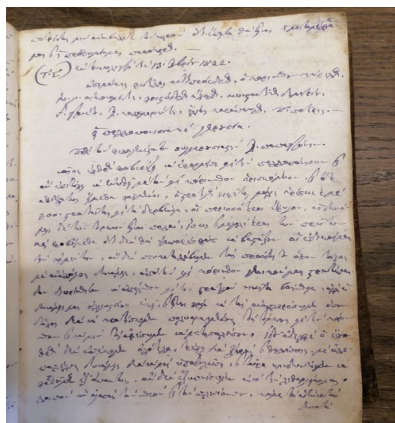

Εικ. ο βίος της οικογένειας

Αναφορά για τη συγκεκριμένη οικογένεια υπάρχει σε μελέτη που καταγράφει την τοπική ιστορία της περιοχής, ενώ παράλληλα έχουν μελετηθεί τα απομνημονεύματα της πολεμικής δράσης των μελών της συγκεκριμένης οικογένειας.³ Στο κείμενο θα

³ Εμμανουήλ Πρωτοπάλτης, *Παπατσώνης Παναγιώτης- Απομνημονεύματα*, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, 1963, καθώς και Κωνσταντίνος Ζανιάς, *Ιστορία Ναζιρίου, Νεοχωρίου και Καλαμαράς*,

παρουσιαστούν μέσω των εγγράφων οι ευεργεσίες της οικογένειας στον Αγώνα, για τις οποίες είχε τιμηθεί από το βασιλιά Όθωνα, η συμβολή της οικογένειας στην οργάνωση του τακτικού στρατού και ο ρόλος της έγγειας ιδιοκτησίας στη διαμόρφωση των κοινωνικών δομών του κράτους κατά την προεπαναστατική και μετεπαναστατική περίοδο. Οι συγκεκριμένες παράμετροι, καθώς δεν έχουν μελετηθεί σε βάθος στις ήδη δημοσιευμένες μελέτες που αφορούν την οικογένεια, θα βοηθήσουν, εκτός των άλλων, στην κατανόηση των πτυχών της δημόσιας ζωής που σχετίζονται με την οργάνωση των δομών σε μία τοπική κοινωνία στα προεπαναστατικά χρόνια, καθώς και πώς αυτές συντέλεσαν στη διαμόρφωση της αστικής τάξης στα χρόνια του Καποδίστρια.

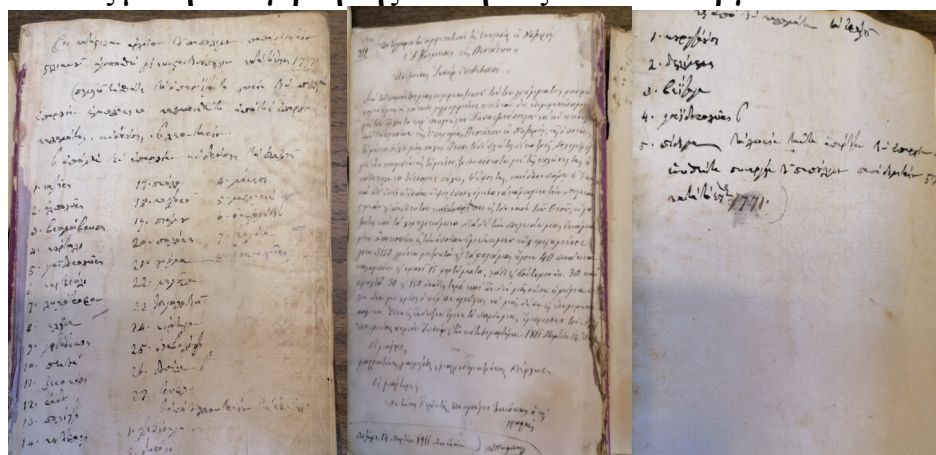
Εικ. Οργάνωση Πελοποννησιακής Γερουσίας

Η συγκεκριμένη εικόνα εμπεριέχεται στο δερματόδετο φάκελο *Ιστορία της οικογένειας Παπατσώνη κατά την Επανάσταση του 1821*, όπου αναφέρει διεξοδικά τη συμμετοχή του Δημητρίου Παπατσώνη στην Πελοποννησιακή Γερουσία. Επιπλέον, το έγγραφο αυτό αποτελεί ένα ιστορικό τεκμήριο για την οργάνωση του νομοθετικού αυτού οργάνου, τους στόχους που επιδίωκε να πετύχει και πώς τα μέλη του κινήθηκαν μετά την πτώση της Τριπολιτσάς. Όσον αφορά το συσχετισμό με την οικογένεια, μέσω των στοιχείων που παραθέτει το αρχείο, γίνεται εκτενής αναφορά των ευεργεσιών που αυτή έκανε τόσο στον Επαναστατικό Αγώνα όσο και στην τοπική κοινωνία. Ειδικότερα, ο Δημήτριος Παπατσώνης (ο νεότερος) όχι μόνο ήταν προύχοντας στην ευρύτερη περιοχή Εμπλακίων, αλλά είχε διατελέσει Πρόεδρος του συγκεκριμένου θεσμικού, περιφερειακού οργάνου. Όπως πληροφορούμαστε από τα επιμέρους έγγραφα του αρχείου που εμπεριέχονται στο φάκελο, η οικογένεια στην αρχή αναγκάστηκε από την περιοχή της Τριπύλας μετά τις εκδιώξεις από τους Οθωμανούς, να εγκατασταθεί στην Ανδρούσα Μεσσηνίας. Ο γενάρχης της οικογένειας, Στυλιανός Στούπας ήταν ακτήμονας, ο οποίος εγκαταστάθηκε στο χωριό Ναζήρι (περιοχής Ανδρούσης). Είναι αναγκαίο να καταγραφεί, καθώς σε σύντομο χρονικό διάστημα οι οικογένεια απέκτησε μεγάλη, έγγεια περιουσία, ότι οι αγροτικές εκτάσεις του χωριού και της γύρω περιφέρειας ανήκαν στην Υψηλή Πύλη, θέτοντας ως διαχειριστή τον εκάστοτε Οθωμανό Διοικητή. Μετά την εγκατάσταση στο χωριό, ο Στυλιανός άλλαξε το επίθετο της οικογένειας σε Τζώνη, χωρίς ωστόσο να διευκρινίζεται ο λόγος αυτής της αλλαγής.

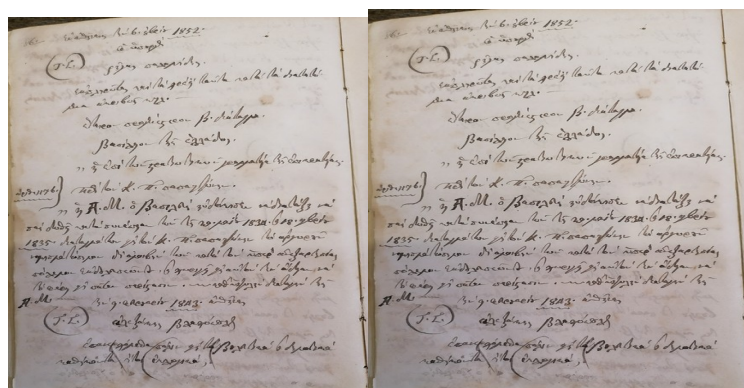
Ο γιος του Στυλιανού, Δημήτριος (ο πρεσβύτερος), έχοντας χειροτονηθεί ιερέας στην ευρύτερη περιοχή, απέκτησε την εκτίμηση και το σεβασμό όλων των κατοίκων, με

συνέπεια να διοριστεί ως προεστός και να μεταβάλλει το επίθετο σε Παπατσώνης ή Παπατζώνης. Ο Δημήτριος, έχοντας διαδραματίσει ηγετικό ρόλο στην κοινωνία της Μεσσηνίας και παρά τη συμμετοχή του στα Ορλωφικά, κατόρθωσε να πάρει στην κατοχή του με τη συναίνεση της Υψηλής Πύλης μία τεράστια στρεμματική έκταση, η οποία εκτεινόταν σε σαράντα χωριά και ανήκε μέχρι τότε στη δικαιοδοσία της αδερφής του Σουλτάνου. Οι Οθωμανοί θεώρησαν, ότι η συγκεκριμένη παροχή θα βοηθούσε, ώστε ο προεστός να συμπλεύσει με τα διοικητικά συμφέροντα που έφεραν στην περιοχή. Όμως η οικογένεια όχι μόνο δε συντάχθηκε με το οθωμανικό κατεστημένο, αλλά αντίθετα χρησιμοποίησε τις εκτάσεις και τα έσοδα από την καλλιέργειά τους για τις ανάγκες του Επαναστατικού Αγώνα και των μόνιμων κατοίκων. Ο Δημήτριος είχε ένα γιο τον Αναγνώστη, ο οποίος αφενός συνέχισε το ευεργετικό έργο του πατέρα του αφετέρου όπως πληροφορούμαστε από το παρακάτω παρατιθέμενο έγγραφο είχε κατορθώσει να κατασκευάσει σε μόλις σαράντα ημέρες την εκκλησία του χωριού στο Ναζήρι (πράγμα σπάνιο για την εποχή, λόγω των κατασκευαστικών μέσων που τότε υπήρχαν). Ο ίδιος είχε καταστεί ένας από τους μεγάλους ευεργέτες της περιφέρειάς του. Ένας από τους γιους του Αναγνώστη, ο Δημήτριος (ο νεότερος) είχε ηγηθεί ιδιωτικών, στρατιωτικών σωμάτων του Ένοπλου Αγώνα, παράλληλα δε είχε χρηματίσει επικεφαλής της Πελοποννησιακής Γερουσίας

Εικόνες με την ανέγερση της εκκλησίας και των ευεργεσιών

Εικόνες με έγγραφα με τιμές από το ελληνικό κράτος στους αδερφούς Παπατσώνη ή Παπατζώνη

Τα αδέρφια του Δημητρίου Παπατσώνη ή Παπατζώνη, Παναγιώτης, ο οποίος άφησε τα απομνημονεύματά του με λεπτομέρειες για τη μάχη της Τριπολιτσάς και του

Βαλτετσίου, και ο Ιωάννης, κατόρθωσαν να αναλάβουν αξιώματα και διοικητικές θέσεις επί Καποδίστρια και Όθωνα, ως αναγνώριση της προσφοράς της οικογένειας στην κοινωνία και τον Αγώνα της Επανάστασης. Κατά τη διακυβέρνηση του Ιωάννη Καποδίστρια, ο Παναγιώτης είχε διατελέσει επαρχιακός δημογέροντας των Εμπλακίων, ενώ ο αδερφός του Ιωάννης παρέμεινε στο στράτευμα ως αξιωματικός, βοηθώντας με τις υπηρεσίες του τον πρώτο Κυβερνήτη να οργανώσει τον τακτικό στρατό. Ο τελευταίος στη βασιλεία του Όθωνα έλαβε το βαθμό του Συνταγματάρχη της Βασιλικής Φάλαγγας, διατελώντας ταυτόχρονα υπασπιστής του βασιλιά και τιμώμενος από αυτόν με το Χρυσό και Αργυρό Σταυρό του Τάγματος του Σωτήρος.

γ. Συσχετισμοί ανάμεσα στις οικογένειες Κάββα και Παπατσώνη με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων για την οργάνωση της προεπαναστατικής και μετεπαναστατικής, ελληνικής κοινωνίας: Τόσο στα απομνημονεύματα του Χριστόφορου Περραιβού όσο και το βιβλίο *Η Πελοπόννησος κατά τη δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*⁴ κάνουν εκτενή αναφορά στο κοινωνικό περιβάλλον της προεπαναστατικής περιόδου, θέτοντας τη βασική παράμετρο της κτηματικής περιουσίας στην απόκτηση ισχύος για μία οικογένεια. Συγχρόνως δε, γίνεται μία αντιπαραβολή στην κοινωνική θέση ανάμεσα στις φατρίες που συνέχιζαν να διατηρούν τις εδαφικές εκτάσεις τους και μετά την κατάληψη των ελληνικών περιοχών από τους Οθωμανούς και σε αυτές που άρχισαν να αποκτούν δυναμική παρουσία στα δημόσια πράγματα, μετά την απόκτηση έγγειας ιδιοκτησίας. Το ζήτημα των πελατειακών σχέσεων που είχε δημιουργηθεί ανάμεσα στους ισχυρούς, Έλληνες γαιοκτήμονες που συνέχιζαν να διατηρούν την αγροτική περιουσία τους κατά την Οθωμανοκρατία και στους εργάτες- ακτήμονες και τους μικρούς καλλιεργητές είναι, θα μπορούσαμε να πούμε, η πρώτη μορφή κοινωνικής οργάνωσης στο ελληνικό κατεστημένο της προεπαναστατικής περιόδου. Όμως, το σκηνικό αυτό, της αλληλεξάρτησης, μεταβλήθηκε στα πρώτα επαναστατικά χρόνια, όταν οικογένειες που ασκούσαν επαγγέλματα, τα οποία δεν είχαν σχέση με την αγροτική παραγωγή ή τα μέλη κάποιων εξ αυτών των φατριών είχαν περιορισμένες εκτάσεις, έχοντας αποκτήσει το σεβασμό της τοπικής κοινωνίας μέσω των ευεργεσιών τους και της κοινωνικής στάσης που επέδειξαν, άρχισαν να συγκεντρώνουν ισχύ με την ενδυνάμωση των σχέσεων που είχαν πετύχει με τους πληθυσμούς της περιοχής τους. Βασική παράμετρος αποτελεί το γεγονός, ότι οι οικογένειες αυτές απόκτησαν σταδιακά αγροτικό πλούτο, τόσο μέσω της συμμετοχής τους στις ένοπλες συγκρούσεις όσο και ως παροχή εν είδει «δώρου» από τον εκάστοτε Οθωμανό Διοικητή με σκοπό να τις δελεάσει. Συνέπεια όλων αυτών ήταν, να διατηρούν ιδιωτικούς στρατούς και να αναζητούν περισσότερη ανάμειξη στα δημόσια, τοπικά πράγματα, η διαχείριση των οποίων μέχρι τότε αποκλειστικά εξαρτώνταν από τους παλαιούς, μεγάλους γαιοκτήμονες της περιοχής.

Για να κατανοηθεί η ισχύς που δημιουργούσε η έγγεια ιδιοκτησία και τη συμβολή που είχε στη διαμόρφωση της (νέας) κοινωνικής δομής, αρκεί να αναλογιστούμε τις έριδες που αναπτύχθηκαν ανάμεσα σε κραταιές οικογένειες της Πελοποννήσου, όπως ήταν οι Μαυρομιχαλαίοι, με φατρίες που άρχισαν να αποκτούν ισχύ κατά τη διάρκεια ή λίγο πριν τον Επαναστατικό Αγώνα, όταν στην κατοχή των τελευταίων περιήλθαν κτηματικές εκτάσεις, με συνέπεια να αναμορφώσουν το κοινωνικό περιβάλλον στην

⁴ Μ.Μ. Παπαϊωάννου (επιμ.), *Άπαντα Χριστόφορου Περραιβού*, τ. Α' και Β', Αθήνα: εκδ.οίκος Σεφερλή, 1956, και Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, ανατύπωση, Αθήνα, 1978, όπου υπάρχουν συγκεντρωμένα οικογενειακά αρχεία και απομνημονεύματα Αγωνιστών του Αγώνα.

πτυχή που αφορούσε τις σχέσεις με τον απλό λαό που εξαρτιόταν από αυτές. Διαβάζουμε στο βιβλίο του Μιχαήλ Σακελλαρίου:

«...Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ καταρθώθη τοῦτο, διότι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ συνέπεσεν ἡ ἰσχὺς μετὰ τινος γεωγραφικῆς εὐρύτητος. Εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ἡ αὐτοδιοίκησις ἦτο ἰσχυρά, ἀλλ' ἔλειπεν ἡ ἔκτασις, ὅπου ἐκ συνδυασμοῦ κατωτέρων βαθμῶν θὰ προέκυπτον ἀνώτεροι. Εἰς δὲ τὴν Στερεάν, ἐν εὐρυτέρα ἐννοίᾳ λαμβανομένην, ὑπῆρχεν ἡ ἔκτασις, ἀλλὰ ἡ σημασία τῆς αὐτοδιοικήσεως ἦτο μικρά»⁵

Δεν είναι δε, παράταιρο να ειπωθεί ότι οι εμφύλιες διαμάχες του 1824 και 1825 είχαν ισχυρό έρεισμα τη μετατόπιση ισχύος από τις μέχρι τότε γνωστές οικογένειες γαιοκτημόνων που ασκούσαν και διοικητική εξουσία στα τοπικά περιβάλλοντα, στη νέα τάξη γαιοκτημόνων που έβγαινε στο προσκήνιο κατά την Επανάσταση, όταν άρχισε να οργανώνει ιδιωτικούς στρατούς από τους εργάτες και το λαό που είτε ευεργέτησε είτε εργάζονταν τα κτήματα που απόκτησε μετά τις ένοπλες συγκρούσεις με τα οθωμανικά στρατεύματα. Η επίδραση που είχαν τα πρόσωπα αυτά στα τοπικά συμβούλια, που μέχρι τότε την πρωτοκαθεδρία σε αυτά διατηρούσαν οι παλαιές, μεγάλες οικογένειες, είχε ως αποτέλεσμα οι «νέες φατρίες» να διεκδικήσουν ισότιμη θέση στις Εθνοσυνελεύσεις και να τα νέα θεσμικά, οργανωτικά σώματα, όπως ήταν η Πελοποννησιακή Γερουσία.

«Ἡ δευτέρα ὁμῶς περίοδος εἶναι μεστὴ πολιτικῶν γεγονότων, τὰ ὅποια προικίζουν τὴν τρίτην γενεάν μετ' ὅ,τι ἐστερεῖτο ἡ πρώτη. Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 μᾶς παρουσιάζει πολιτικὴν καὶ πολιτικούς θεσμούς. Τινὲς μάλιστα αὐτῶν ἔχουν ὡς πρότυπον θεσμούς τῆς αὐτοδιοικήσεως. Τὸ Ἀχαϊκὸν Διευθυντήριον, ἡ Μεσσηνιακὴ Γερουσία ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τοὺς προεστώτας τῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ δὲ συμβολὴ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν εἶναι μεγάλη. Καὶ τοῦτο εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἀπόδοσις τῆς αὐτοδιοικήσεως».⁶

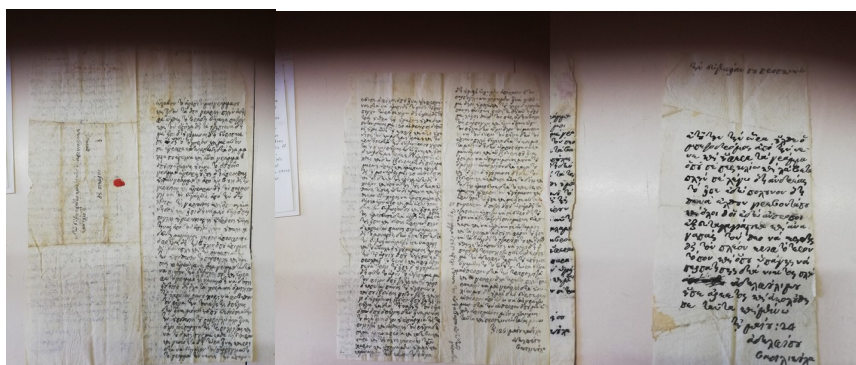
Ενδεικτικά παραδείγματα της νέας καθεστηκυίας τάξης που διαμορφώθηκε από την Επανάσταση και στην οποία είχε επενδύσει ο Καποδιστρίας για να δημιουργήσει τις κοινωνικές δομές του νεότευκτου κράτους ήταν οι οικογένειες Κάββα και Παπατζώνη. Μέσα από τα υπάρχοντα οικογενειακά αρχεία, έτσι όπως ήδη παρουσιάστηκαν, και με συγκριτική ανάλυση διαθέσιμων πηγών για οικογένειες, όπως αυτή του Μαυρομιχάλη, στο Γ' Μέρος θα γίνει μία σύνθεση, ώστε να προσεγγίσουμε τόσο τις κοινωνικές δομές μέχρι την Επανάσταση όσο και μετά από αυτή.

Γ. Ανερχόμενη αστική τάξη την επαναστατική περίοδο και η επίδρασή της στη διαμόρφωση των μετέπειτα κοινωνικών δομών: Το θέμα της ευεργεσίας και το ζήτημα των πελατειακών σχέσεων.

Εικόνα επιστολής αδερφής Κάββα

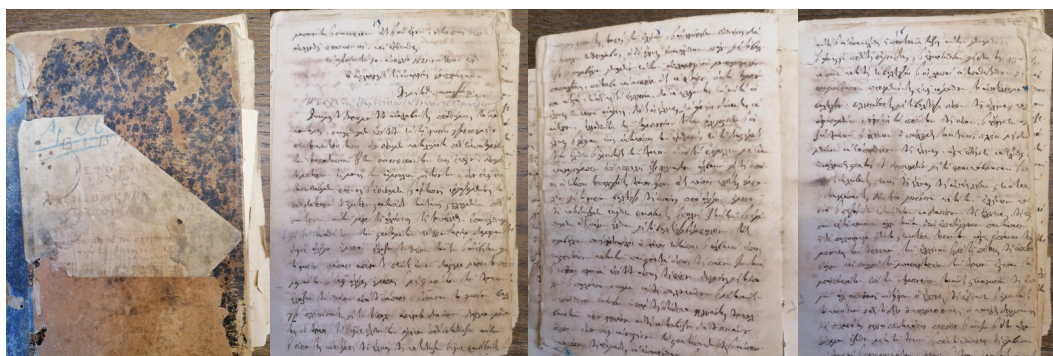
⁵ Μιχαήλ Σακελλαρίου, (1978), ό.π., σ.97.

⁶ Μιχαήλ Σακελλαρίου, (1978), ό.π., σ. 98.

Καθώς διαβάζουμε την επιστολή της αδερφής του Μιχαήλ Κάββα, Βασιλικής, προς αυτόν, παρακαλώντας τον να προστατεύσει το άτομο που ήταν υπό την «επιστασία» της οικογένειας Κάββα, είναι επιβεβλημένο να γίνει αναφορά κάτω από ποιο πρίσμα οι οικογένειες μίας περιοχής αποκτούσαν δύναμη, διαμορφώνοντας την ηγετική τους θέση στο κοινωνικό περιβάλλον τους και πώς οι πελατειακές σχέσεις στην επαναστατική εποχή καθόρισαν τη διοικητική μηχανή του νεότευκτου κράτους. Συγχρόνως δε, πρέπει να επισημανθεί, γιατί λόγου χάρη, η οικογένεια Μαυρομιχαλαίων έχει μείνει στην Ιστορία για την πολιτικό- κοινωνική θέση της σε αντίθεση με τις οικογένειες Κάββα και Παπατσώνη, οι οποίες αν και είχαν ενδεχομένως την ίδια ή και μεγαλύτερη κοινωνική προσφορά στο ελληνικό κράτος, δεν είναι γνωστές.

Η προσέγγιση και η απάντηση των παραπάνω προβληματικών και παραμέτρων άπτεται στην ανάπτυξη μίας ανερχόμενης αστικής τάξης μέσα από την ελλαδική κοινωνία, σε αντιδιαστολή της Ελληνικής Διασποράς, η οποία ανέκαθεν διαδραμάτιζε ρόλο -εκπαιδευτικό, κοινωνικό και οικονομικό- στον ελλαδικό χώρο. Στη βάση του αρχείου της επιστολής της αδερφής του Μιχαήλ Κάββα, θα γίνει αναφορά στη διαμόρφωση της αστικής τάξης το ελληνικό περιβάλλον με κύρια πτυχή της, την ανάπτυξη των πελατειακών σχέσεων στην κοινωνία και κυρίως κάτω από ποιες συνθήκες μία οικογένεια, παρόμοιας οικονομικής ευρωστίας με κάποια άλλη, αποκτούσε μεγαλύτερη αναγνωρισιμότητα και κοινωνική υπεροχή σε ένα τοπικό περιβάλλον. Επιπλέον στη βάση των παραπάνω, είναι χρήσιμο να σημειωθεί, η κληρονομική υπόσταση των φεουδαρχών στο πελοποννησιακό περιβάλλον, η οποία ανέδειξε τις γνωστές –ιστορικά- φατρίες, μία παράμετρος που είναι ιδιαίτερα σημαντική στο να αξιολογηθεί κάτω από ποιο γνώμονα μετασηματίστηκε το κοινωνικό και διοικητικό περιβάλλον στην Πελοπόννησο. Στο οικογενειακό αρχείο Παπατσώνη υπάρχουν έγγραφα με την στάση των μέχρι τότε ισχυρών οικογενειών, όταν σταδιακά στα τοπικά συμβούλια και αργότερα στα θεσμικά περιφερειακά όργανα διεκδίκησαν ρόλο και άτομα που είχαν αποκτήσει αναγνωρισιμότητα και ισχύ με το ευεργετικό έργο τους. Σε ημερολόγιο του συγκεκριμένου οικογενειακού αρχείου υπάρχουν πληροφορίες για τη δράση και στάση προκρίτων (με την κληρονομική και την επίκτητη την ιδιότητα του φεουδάρχη) στην περιοχή τα Ναξηρίου τόσο απέναντι στον τοπικό πληθυσμό όσο και μεταξύ τους. Εκτός από την περιγραφή της ίδιας οικογένειας υπάρχουν πληροφορίες για την οικογένεια Μιχαήλ Οικονόμου, Τρικούπη, Μαυρομιχάλη και Κολοκοτρώνη. Είναι σημαντικό επίσης να σημειωθεί η δημιουργία οικογενειακών δεσμών ανάμεσα είτε σε παλαιές φεουδαρχικές οικογένειες είτε ανάμεσα σε παλαιές οικογένειες και νέους μεγαλοβιοκλήμονες/ ή στρατιωτικές φατρίες, προκειμένου τη διοικητική κατίσχυση σε μία περιοχή.

Εικ. Ημερολόγιο για την τοπική κοινωνία Ναυπρίου

Αυτό που γίνεται αντιληπτό, μελετώντας το ημερολόγιο για την τοπική κοινωνία Ναυπρίου, καθώς και σε διαθέσιμες μελέτες,⁷ είναι ο μετασχηματισμός της ελληνικής αστικής τάξης αρχικά σε δύο περιόδους: α. περίοδος από το 1453 μέχρι περίπου τα ορλωφικά (και λίγο μεταγενέστερα), με κύριους εκπροσώπους της ανώτερης διαστρωμάτωσης τους παλαιούς, Έλληνες τσιφλικάδες και τους Έλληνες «πεφωτισμένους» της Δύσης, β. τέλη 18^{ου}- αρχές 19^{ου} αι., όταν στο προσκήνιο των τοπικών κοινωνιών κυρίαρχο ρόλο διαδραμάτισαν οι επικεφαλής των «άτακτων», ελληνικών, στρατιωτικών σωμάτων που απέκτησαν φήμη και αγροτική περιουσία κατά τη διάρκεια της ένοπλης σύγκρουσης με τον οθωμανικό στρατό. Συγχρόνως, η ελληνική Διασπορά ήταν μία παράμετρος, που παρά το γεγονός ότι βρισκόταν έξω από το ελληνικό περιβάλλον, διαδραμάτιζε κυρίαρχο ρόλο. Παράλληλα δε, συγκριτικά και με το αρχείο της οικογένειας Κάββα, μπορούμε να πούμε, ότι οι οικογένειες στρατιωτικών που ενώθηκαν με παλαιές οικογένειες τσιφλικάδων (που αποτελούσε μία μορφή κοινωνικού κατεστημένου από μόνο του) ήταν αυτές που κατά κύριο ρόλο κυριάρχησαν στα δημόσια πράγματα για μεγάλο χρονικό διάστημα, μέχρι περίπου την καποδιστριακή περίοδο.

Ιδιαίτερα το αρχείο της οικογένειας Κάββα βοηθά λόγω του μεγάλου σε όγκου πληροφοριακού υλικού για τα προεπαναστατικά και επαναστατικά χρόνια να βγάλουμε αρκετά, ασφαλή συμπεράσματα για τον τρόπο λειτουργίας των τοπικών κοινωνιών.⁸ Στη βάση των διαθέσιμων πηγών, η πλειονότητα των μελών της οικογένειας Κάββα ασκούσε το επάγγελμα του γιατρού στην ευρύτερη περιοχή του Άργους, μη έχοντας σχέση με την έγγεια ιδιοκτησία, όπως είχαν οι περισσότεροι επικεφαλής των τοπικών «στρατιωτικών» ταγμάτων. Από κείμενα που αφορούν την επαναστατική περίοδο γίνεται γνωστό τόσο το πλαίσιο κάτω από το οποίο οι καπεταναίοι αποκτούσαν δύναμη όσο και ποια ήταν η κύρια πηγή εσόδων, τα οποία επί της ουσίας χρησιμοποιούσαν για να συντηρούσαν τους άνδρες τους. Παράλληλα δε, τα έσοδα από συγκεκριμένες δραστηριότητες φανέρωναν δύο πολύ σημαντικά στοιχεία: α. η επικράτηση μίας οικογένειας σε μία περιοχή εξαρτιόταν από την επιρροή που είχε στις αγροτικές μάζες, β. η αναδυόμενη αστική τάξη διαμορφώθηκε στη βάση της έγγειας ιδιοκτησίας στις τοπικές κοινωνίες.

⁷ Βλ. και στο Γεώργιος Καβαβιάς, *Επανάσταση και κοινωνική δυναμική 1821*, Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκουλας, 1996, καθώς και στο Τάκης Σταματόπουλος, *Ο εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την Επανάσταση του 1821*, Αθήνα: Κάλβος, 1971-1975.

⁸ καθώς η οικογένεια Παπατσώνη παρέχει περισσότερες πληροφορίες για το διοικητικό και θεσμικό σκέλος των διάφορων οργάνων που σχηματίστηκαν και ρόλο που διαδραμάτισαν σε αυτά, παλαιοί και νέοι εκπρόσωποι της αστικής τάξης.

Η αδερφή του Κάββα με την επιστολή στον αδερφό της εφιστά την προσοχή του, μετά από παράκληση της μητέρας τους (νενέ), να μη φύγει ο «υποτακτικός» τους από την εργοδοσία της οικογένειας, πηγαίνοντας κατά πάσα πιθανότητα σε κάποια άλλη. Όπως αναδεικνύει το έγγραφο, ο συγκεκριμένος άνδρας που είχε σχέση με τους Κάββα ήταν μικροκτηματίας που παράλληλα βρισκόταν υπό την «οικογενειακή εποπτεία» τους. Στο πλαίσιο αυτό στο κείμενο του Χ. Λούκου διαβάζουμε το εξής:

«Ωστόσο, η πρωτοκαθεδρία των Μαυρομιχαλαίων, καθώς και άλλων ηγετικών οικογενειών, που θεωρήθηκε σχεδόν φυσική στους πρώτους μήνες των ένοπλων συγκρούσεων, άρχισε να αμφισβητείται μέσα στις νέες πραγματικότητες που διαμορφώθηκαν με την εξέγερση. Οι πολεμικές ανάγκες δημιούργησαν και άλλους άσημους ως τότε, ηγέτες που θα στηριχθούν στις εξοπλισμένες αγροτικές μάζες για να διεκδικήσουν από τις παραδοσιακές αυθεντίες μέρος της υπό σχηματισμό εξουσίας».⁹

Οι οικογένειες που ασκούσαν διοίκηση και εξουσία στην περιοχή τους έπρεπε να «περιτριγυρίζονται» από ανθρώπους των χαμηλών κοινωνικά τάξεων, οι οποίες στην πραγματικότητα «προσέδιδαν» κύρος και δυναμική σε αυτές. Όμως όπως γίνεται αντιληπτό στη βάση των παρατιθέμενων κειμένων (επιστολή αδερφής Κάββα και άρθρου Χ. Λούκου) η πρωτοκαθεδρία για την «ηγεμονία» και «επικράτηση» μίας οικογένειας σε μία περιοχή ήταν συνυφασμένη με τις κύριες (επαγγελματικές) ασχολίες της, καθώς αυτές επί της ουσίας καθόριζαν τη δυνατότητα να συντηρεί αφενός έναν «ιδιωτικό» στρατό (ανεξάρτητα των δραστηριοτήτων με τις οποίες ήταν επιφορτισμένος) αφετέρου συνέδραμαν στην καθημερινή διαβίωση των ομάδων που ήταν υπό την κάθε είδους «προστασία» της. Εκ των πραγμάτων, η οικογένεια Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, καθώς κατείχε μεγάλο μέρος έγγειας ιδιοκτησίας, ενώ παράλληλα προσποριζόταν από τα λάφυρα των στρατιωτικών επιχειρήσεων, συγκέντρωνε ένα ισχυρό αριθμητικά ποσοστό ανθρώπων που εξαρτιόταν από αυτήν.¹⁰

Ωστόσο, η σταδιακή ανάρρηση στο προσκήνιο των οικογενειών, εξίσου ισχυρών, οι οποίες ασκούσαν κοινωνικά επαγγέλματα, όπως αυτές των Κάββα και Παπατσώνη, έφεραν στο προσκήνιο μία σειρά από διαμάχες για την επικράτηση ανάμεσα στη «νέα ελίτ» και την «παλαιά, αγροτική ελίτ» της ελληνικής υπαίθρου, μία αντίθεση που καθόρισε τον ελλαδικό αστισμό τόσο κατά την καποδιστριακή περίοδο όσο και την περίοδο της βασιλείας του Όθωνα.

Τα τοπικά συμφέροντα είχαν διαμορφωθεί κατά τα επαναστατικά χρόνια ως αποτέλεσμα του τρόπου που η έγγεια ιδιοκτησία δημιουργούσε τις πελατειακές σχέσεις ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις. Όταν τα ηνία της διακυβέρνησης ανέλαβε ο Καποδίστριας, όντας αστός, ήταν φυσικό, να επιδιώξει την απαγκίστρωση των χαμηλών κοινωνικά στρώματων από την εξάρτηση των γαιοκτημόνων, οι οποίες ουσιαστικά «αδρανοποίησαν» ολόκληρες περιοχές συγκεντρώνοντας πάνω τους εξουσίες, ακόμα και διοικητικής φύσης.

Ο ίδιος ο Καποδίστριας, όταν ανέλαβε την εξουσία προσπάθησε μέσω των χειρισμών του, που είχαν να κάνουν με την παροχή προνομίων σε οικογένειες που ναι μεν είχαν προσφέρει στον Αγώνα, αλλά δεν ήταν «παλαιοί» μεγαλογαιοκτήμονες, να πείσει τις χαμηλές κοινωνικά ομάδες να εμπιστευτούν τις πρώτες για την επίλυση των προβλημάτων τους. Με απλά λόγια, ο νέος Κυβερνήτης προσπάθησε να οργανώσει μία αστική τάξη από πρόσωπα, τα οποία έφεραν ιδιαίτερη θέση στις τοπικές

⁹ Χ. Λούκος, (1991), σσ. 132-133.

¹⁰ Χ. Λούκος, (1991), σ.132.

κοινωνίες, είχαν οι περισσότεροι από αυτούς παιδεία και μόρφωση, είχαν αναπτύξει δράση στον Αγώνα τόσο με τη συμμετοχή τους όσο και με την οικονομική αρωγή τους και ήταν απαλλαγμένα από τις εξαρτήσεις που είχε δημιουργήσει η ελίτ των τοπικών κοινωνιών, δηλαδή οι τσιφλικάδες προεστοί, κατά τη διάρκεια των επαναστατικών αγώνων. Ενδεχομένως και το πιο πιθανό, πρόθεση του Καποδίστρια ήταν να οργανώσει το κοινωνικό περιβάλλον του νέου κράτους σε δομές ευρωπαϊκών προτύπων.¹¹

Όπως επίσης γίνεται κατανοητό μέσα από τα παραπάνω κείμενα που έχουν παρατεθεί, οι οικογένειες αυτές, όπως του Μιχαήλ Κάββα και Παπατσώνη ή Παπατζώνη, εκτός από τη συντήρηση «ιδιωτικών» στρατών για την προάσπιση της περιοχής από τους Οθωμανούς, η διαφορά από τους παλαιούς, γαιοκτήμονες προεστούς ήταν, ότι παρήγαγαν κοινωνικό έργο μέσω των ευεργεσιών τους, μία πολύ σημαντική πτυχή που διαμόρφωσε και τους μετέπειτα κοινωνικούς συσχετισμούς στο νέο κράτος. Είναι γεγονός, ότι κοινωνικό έργο προσέφεραν στην προεπαναστατική και επαναστατική Ελλάδα, αλλά ακόμα και όταν οργανώθηκε σε πολιτειακό σχηματισμό, κυρίως οι Έλληνες της Διασποράς, οι οποίοι διαμόρφωσαν ένα είδος επέμβασης στα ελληνικά πράγματα κατά τα μετεπαναστατικά χρόνια. Η συγκεκριμένη παράμετρος¹² επέφερε διχαστικές τάσεις στην ελλαδική κοινωνία -που μόνο ανεδαφικό δε θα ήταν, να υποστηριχθεί- ότι ήταν παράγοντας που συντέλεσε στην ίδρυση των τριών κομμάτων, του αγγλικού, γαλλικού και ρωσικού κόμματος.

Επίλογος: Η μελέτη των οικογενειακών αρχείων, Κάββα/ Δαμιανού και Παπατσώνη ή Παπατζώνη είχε ως στόχο να αποτελέσει το έναυσμα, ώστε νέοι , ιστορικοί επιστήμονες να ασχοληθούν με την καταγραφή «άγνωστων» οικογενειών στην πλειονότητα του ελληνικού κοινού που με τη στάση και τις ενέργειές τους συνέβαλλαν όχι μόνο στον Επαναστατικό Αγώνα της Ανεξαρτησίας, αλλά κυρίως στην οργάνωση των πολιτικών και κοινωνικών αρχών του νεότευκτου ελληνικού κράτους. Επίσης, στη βάση των όσων αναλύθηκαν γίνεται αντιληπτό, ότι η κοινωνία των καποδιστριακών χρόνων «υιοθετήθηκε» από τη διακυβέρνηση του Όθωνα ως προς τον σχηματισμό της ανώτερης τάξης.. Σε σχέση δε με αυτό, μία σημαντική πτυχή που εξάγεται από την παρούσα μελέτη και αποτελεί στοιχείο για περαιτέρω και σε βάθος επιστημονικής ενασχόλησης, είναι ότι οι οικογένειες που ανήλθαν στο τοπικό προσκήνιο στην κύρια φάση του Επαναστατικού Αγώνα, αποτελώντας εκτός των άλλων το δομικό στοιχείο της κοινωνίας των μετακαποδιστριακών χρόνων, ήταν αυτές που διαδραμάτισαν τον καθοριστικό ρόλο στα μετέπειτα δημόσια και στρατιωτικά πράγματα της Ελλάδας.

Βιβλιογραφικές Πηγές

Αδημοσίευτα έγγραφα

Οικογενειακό Αρχείο Κάββα/ Δαμιανού

Οικογενειακό Αρχείο Παπατσώνη ή Παπατζώνη

Δημοσιευμένα έργα (στη βάση παράθεσης των παραπομπών)

¹¹ στο Ν. Σβορώνος, Οι κοινωνικο- οικονομικές συνθήκες και το 1821, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, ό.π., σσ. 73-90,

¹² Βλ. σχετ. στη συμβολή της Διασποράς στη δημιουργία των κοινωνικών και πολιτικών σχηματισμών στα προεπαναστατικά και μετεπαναστατικά χρόνια στο, Κ. Θ. Δημαράς, Ο Ελληνικός Διαφωτισμός, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, ό.π., σσ. 26-44, στο Γ. Β. Δερτιλής, Ο Ελληνισμός της ομογένειας και η εγχώρια αστική τάξη, στο ίδιο, σσ. 145-160.

Καμπούρογλου Δημήτριος Γ., *Αρματολοί και κλέφτες (1453- 1821)*, Αθήνα: Διονύσιος Καραβίας, 2012.

Σύγχρονος Εγκυκλοπαίδεια Ελευθερουδάκη, (γ' έκδοσις), τ. 2^{ος}

Λούκος Χ., Η ενσωμάτωση μίας παραδοσιακής οικογένειας στο νέο ελληνικό κράτος: η περίπτωση των Μαυρομιχαλαίων, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18^{ος}-20^{ος} αι.)*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991.

Πρωτοψάλτης Εμμανουήλ, *Παπατσώνης Παναγιώτης- Απομνημονεύματα*, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, 1963.

Ζανιάς Κωνσταντίνος, *Ιστορία Ναζηρίου, Νεοχωρίου και Καλαμαρά*, Αθήνα, 1995.

Παπαϊωάννου Μ.Μ. (επιμ.), *Άπαντα Χριστόφορου Περραιβού*, τ. Α' και Β', Αθήνα: εκδ.οίκος Σεφερλή, 1956.

Σακελλαρίου Μιχαήλ Β., *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, ανατύπωση, Αθήνα, 1978.

Καββαδίας Γεώργιος, *Επανάσταση και κοινωνική δυναμική 1821*, Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1996.

Σταματόπουλος Τάκης, *Ο εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την Επανάσταση του 1821*, Αθήνα: Κάλβος, 1971-1975.

Σβορώνος Νίκος, Οι κοινωνικο- οικονομικές συνθήκες και το 1821, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18^{ος}- 20^{ος} αι.)*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991.

Δημαράς Κ.Θ., Ο Ελληνικός Διαφωτισμός, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18^{ος}-20^{ος} αι.)*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991.

Δερτιλής Γ.Β., Ο Ελληνισμός της ομογένειας και η εγχώρια αστική τάξη, στο *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας (18^{ος}- 20^{ος} αι.)*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1991.